

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора,
професора кафедри соціології та психології факультету №6
Харківського національного університету внутрішніх справ

Тюріної Валентини Олександрівни

про дисертацію **Ворохобіної Діани Леонідівни** на тему: «Формування лідерської компетентності майбутніх фахівців з навігації та управління судном у процесі професійної підготовки», представленій на здобуття ступеня доктора філософії (PhD) з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Актуальність теми дисертаційної роботи. Актуальність дослідження Діани Леонідівни Ворохобіної зумовлена важливістю формування лідерської компетентності майбутніх фахівців з навігації та управління судном. Посилюють актуальність теми і сучасні нормативно-правові документи, що регламентують підготовку майбутніх фахівців у морських закладах вищої освіти за спеціальністю 271 «Морський та внутрішній водний транспорт» і передбачають необхідність формування в означених фахівців лідерської компетентності.

Отже, одним із першочергових завдань, що стоять перед сучасними морськими закладами вищої освіти, є формування у майбутніх фахівців з навігації та управління судном лідерської компетентності як професійно значущої якості особистості.

Результати аналізу змісту дисертації дають підстави вважати, що наукові положення та висновки, сформульовані в ній, є достатньо обґрунтованими та достовірними, що було забезпечено кількома чинниками.

Науковий апарат роботи має всі необхідні складники: об'єкт, предмет, мету дисертаційного дослідження, гіпотезу, завдання, методи; визначену наукову новизну та практичне значення; інформацію про апробацію і впровадження отриманих результатів.

Наукова новизна одержаних результатів. Вивчення об'ємного комплексу наукових праць вітчизняних і закордонних учених, присвячених проблемі формування лідерської компетентності здобувачів вищої освіти, а також

дослідження у сфері судноводіння, дозволили здобувачці вперше ґрунтовно висвітлити педагогічні умови формування лідерської компетентності майбутніх фахівців з навігації та управління судном у процесі професійної підготовки;

удосконалити діагностичний апарат для з'ясування стану сформованості лідерської компетентності майбутніх фахівців з навігації та управління судном;

уточнити сутність поняття «лідерська компетентність майбутніх фахівців з навігації та управління судном», розглядаючи його як інтегративне поняття, що охоплює здатність стратегічно мислити, ефективно керувати членами суднової команди, аналізувати та приймати рішення в типових і нетипових ситуаціях судноплавства, забезпечувати комунікацію, оптимально вирішувати професійні та соціальні проблеми, здійснювати ефективне планування, управління і контроль діяльності колективу для вирішення професійних завдань персоналом судна, а також уміння працювати в команді;

уточнити наукові уявлення про зміст і структуру лідерської компетентності майбутніх фахівців з навігації та управління судном як єдності когнітивного, практично-діяльнісного, професійно-особистісного та ціннісно-мотиваційного компонентів та особливості її формування у процесі професійної підготовки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні. Наукові положення, висновки і пропозиції дисертаційного дослідження Д. Л. Ворохобіної сформульовано чітко й послідовно, вони є змістовними та аргументованими. Достовірність одержаних результатів підтверджується теоретичною обґрунтованістю вихідних положень дослідження, опрацюванням значної кількості джерел, застосуванням сучасних методів досліджень, апробацією та впровадженням результатів роботи в практичну діяльність закладів вищої освіти.

Обґрунтування теми дисертації є методологічно, теоретично й технологічно переконливим, а сукупність завдань для її вирішення сприяє розкриттю теми та досягненню мети дослідження.

Аналіз основних положень дисертації і одержаних результатів свідчить про досягнення мети і розв'язання завдань дослідження. Зміст роботи відповідає поставленій меті і завданням дослідження. Висновкам, представленим у дисертації, притаманні повнота та логічність викладання, достатній рівень обґрунтованості і достовірності.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Дисертаційна робота Д.Л. Ворохобіної складається з трьох розділів, кожний із яких можна вважати своєрідним внеском у вирішення проблеми формування лідерської компетентності майбутніх фахівців з навігації й управління судном у процесі їхньої професійної підготовки у морських закладах вищої освіти.

У **вступі** науково коректно обґрунтовано актуальність і доцільність обраної теми, сформульовано об'єкт, предмет, мету, гіпотезу, завдання, методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення роботи, наведено відомості про апробацію та впровадження одержаних результатів, подано інформацію про структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі – **«Теоретичні основи формування лідерської компетентності майбутніх фахівців з навігації та управління судном»** – висвітлено теоретичні основи формування лідерської компетентності майбутніх фахівців з навігації та управління судном, зокрема охарактеризовано лідерську компетентність як предмет наукових досліджень, висвітлено зарубіжний досвід підготовки майбутніх фахівців з навігації та управління суднами, розкрито сутність, структуру й особливості змісту лідерської компетентності майбутніх фахівців з навігації й управління судном.

Д.Л. Ворохобіна акцентує увагу на тому, що лідерська компетентність майбутніх фахівців з навігації й управління суднами є інтегративною якістю особистості, яка що охоплює ефективно керувати членами суднової команди, здатність стратегічно мислити, аналізувати та приймати рішення в типових і нетипових ситуаціях судноплавства, оптимально вирішувати професійні та соціальні проблеми, здійснювати ефективне планування, управління і контроль

діяльності колективу для вирішення професійних завдань персоналом судна, забезпечувати комунікацію, а також уміння працювати в команді.

У другому розділі – **«Науково-методичні засади формування лідерської компетентності майбутніх фахівців з навігації й управління судном у процесі професійної підготовки»** – розкрито наукові, теоретичні та методичні засади формування лідерської компетентності майбутніх фахівців з навігації й управління судном, визначено критерії, показники та рівні її сформованості, з'ясовано стан сформованості цієї професійно значущої якості особистості.

Для формування лідерської компетентності майбутніх фахівців з навігації й управління суднами було розроблено методику дослідження, в якій сформульовано мету і завдання дослідження, наведено дефініції і зміст основних понять; також ця методика передбачає певну послідовність дослідницьких дій, застосування комплексу методів, процедур, операцій, а також упровадження авторських форм, методів і прийомів, використання засобів, необхідних для досягнення мети та вирішення завдань дослідження.

Відповідно до завдань дослідження визначено компоненти (когнітивний, практично-діяльнісний, професійно-особистісний, ціннісно-мотиваційний), критерії (когнітивно-понятійний, практично-поведінковий, професійно-психологічний, аксіологічно-мотиваційний), показники та рівні (критичний, початковий, достатній і високий) сформованості лідерської компетентності в майбутніх фахівців з навігації й управління судном.

Проведено констатувальний етап педагогічного експерименту, результати якого засвідчили недостатній рівень сформованості лідерської компетентності в майбутніх фахівців з навігації й управління судном. З'ясовано, що високий рівень лідерської компетентності мають лише 15,16 % курсантів (студентів). Переважна частина учасників експерименту перебуває на достатньому – 31,56 % та початковому – 49,59 % рівнях, на критичному рівні – 3,69 %.

Вивчення стану сформованості лідерської компетентності майбутніх фахівців з навігації та управління судном на констатувальному етапі експерименту дозволяє

зробити висновок, що розвиток лідерської компетентності має достатньо потенціалу та вимагає комплексного підходу й уваги до різноманітних аспектів. Недоліки в організації освітнього процесу можуть обмежити ефективний розвиток лідерської компетентності.

У третьому розділі – **«Дослідно-експериментальна робота з формування лідерської компетентності майбутніх фахівців з навігації та управління судном у процесі професійної підготовки»** – Обґрунтовано педагогічні умови ефективного формування лідерської компетентності майбутніх фахівців з навігації та управління судном під час навчання у морських закладах вищої освіти. З урахуванням результатів узагальнення педагогічної теорії, педагогічної практики, експертного оцінювання та результатів застосування методів математичної статистики визначено педагогічні умови формування лідерської компетентності майбутніх фахівців з навігації та управління судном у процесі професійної підготовки: розвиток уявлень майбутніх судноводіїв про лідерство у професійній діяльності засобами неформальної освіти – тренінгів, майстер-класів, семінарів, дистанційних курсів, вебінарів тощо; застосування інноваційних форм і методів навчання для формування в курсантів і студентів умінь і навичок роботи з персоналом екіпажу судна, управління ресурсами навігаційного містка і вміння працювати в команді; застосування інтерактивних (діалогічно-дискусійних) технологій для формування комунікативних лідерських умінь та навичок, розвитку емоційного інтелекту майбутніх судноводіїв; підготовка науково-педагогічних працівників до педагогічної підтримки лідерської поведінки курсантів (студентів) у процесі професійної підготовки.

Ефективність обґрунтованих педагогічних умов підтверджена результатами педагогічного експерименту.

Розрахунок значень рівнів сформованості лідерської компетентності у майбутніх фахівців з навігації та управління судном експериментальної та контрольної груп за усередненими значеннями критеріїв наприкінці формувального етапу експерименту дозволяє стверджувати про результативність

педагогічних умов формування лідерської компетентності майбутніх фахівців з навігації та управління судном у процесі професійної підготовки.

Зокрема, приріст кількості курсантів (студентів) експериментальної групи з високим рівнем сформованості лідерської компетентності склав 24,4 %, а з достатнім рівнем – 22,77 %. Кількість курсантів (студентів) із низьким рівнем сформованості лідерської компетентності наприкінці формувального етапу педагогічного експерименту зменшилася у порівнянні з тією кількістю, що була зафіксована на початку експерименту, на 18,71 %, а з критичним – на 28,46 %.

Приріст кількості курсантів (студентів) контрольної групи з високим і достатнім рівнем сформованості лідерської компетентності відбувався за рахунок освітнього процесу і склав за обома рівнями всього по 1,65 %. Кількість курсантів (студентів) із низьким і критичним рівнем сформованості лідерської компетентності в контрольній групі зменшилася від початкового вимірювання на 0,82 % та на 2,48 % відповідно.

Порівняння результатів сформованості лідерської компетентності в курсантів (студентів) експериментальної і контрольної груп за допомогою методів математичної статистики підтвердило статистично значущі відмінності у розподілах на рівні значущості $p \leq 0,05$. Це є доказом дієвості педагогічних умов формування лідерської компетентності майбутніх фахівців з навігації й управління суднами у процесі професійної підготовки.

Дослідження побудовано на ґрунтовній джерельній базі, яку дисертантка достатньо систематизувала. Вивчення наукової та психолого-педагогічної літератури (загалом проаналізовано 196 найменувань) дало дисертантці підстави для формулювання обґрунтованих наукових висновків.

Достовірність та аргументованість результатів. Привертає увагу своєю обґрунтованістю експериментальна методика проведення дослідно-експериментальної частини дослідження, яка забезпечила наукову цінність отриманих результатів. Тривалість, масовість і масштабність педагогічного експерименту, його багатоплановість, різноманітність і цілеспрямованість,

ретельність обробки з широким використанням методів математичної статистики дали можливість Д.Л. Ворохобіній обрати оптимальний, як на наш погляд, шлях раціонального вирішення поставлених завдань дослідження.

Констатувальний і формувальний етапи педагогічного експерименту чітко сплановані, вірогідність одержаних результатів доведена шляхом застосування методів математичної статистики. Висновки до розділів достатньо повно характеризують зміст і результати дослідження.

Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, який налічує 196 найменувань, та 16 додатків на 57 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 280 сторінок. Обсяг основного тексту складає 175 сторінок і містить 20 таблиць, що відповідає вимогам МОН України до обсягу дисертації на здобуття ступеня доктора філософії.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання. Практична значущість одержаних результатів дослідження полягає в тому, що:

– розроблено методичні рекомендації науково-педагогічним працівникам щодо формування лідерської компетентності майбутніх фахівців з навігації та управління судном у процесі професійної підготовки;

– розроблено й апробовано тренінг «Розвиток лідерських навичок для майбутніх судноводіїв» з метою розвитку ключових лідерських навичок у майбутніх фахівців з навігації та управління судном;

– проведено майстер-клас «Лідерство на судні: навички та виклики» для надання практичних знань та навичок майбутнім судноводіям, які прагнуть стати ефективними лідерами в морській галузі; .

– розроблено й апробовано семінар на тему «Лідерство в судноводінні: розвиток навичок та проблемні питання», дистанційний курс «Лідерство в морській сфері: розвиток навичок та управління судновою командою», навчальний кейс «Управління кризовою ситуацією» для майбутніх судноводіїв, які прагнуть

розвинути свої лідерські якості та навички і зрозуміти особливості лідерства в контексті судноводіння;

– введено до змісту програми навчальної дисципліни «Організація колективної діяльності та лідерство» теми та ситуативні завдання проблемного характеру, що передбачають розвиток у курсантів (студентів) емоційного інтелекту, а також рольові ігри, тренінги, командні вправи та семінари, що спрямовані на розвиток комунікативних і лідерських навичок, умінь приймати рішення в умовах обмеженого простору та стресових ситуацій;

– апробовано форми підготовки науково-педагогічних працівників (семінари, тренінги, обмін досвідом, індивідуальний коучинг з фокусом на розвиток лідерських навичок, наставництво) до педагогічної підтримки лідерської поведінки курсантів (студентів) у процесі професійної підготовки.

Матеріали дослідження можуть бути використані в освітньому процесі морських закладів вищої освіти та у системі підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників.

Основні результати дослідження **впроваджено** в освітній процес Дунайського інституту Національного університету «Одеська морська академія» (довідка про впровадження № 176 від 16.05.2023 р.), Державного університету інфраструктури та технологій (довідка про впровадження № 741/01-11 від 27.09.2023 р.), Херсонської державної морської академії (довідка про впровадження від 28.09.2023 р.) і Національного університету «Одеська морська академія» (довідка про впровадження від 02.10.2023 р.).

Загальні висновки дисертаційного дослідження адекватні його завданням, повною мірою відображають зміст і структуру дисертації, чітко сформульовані, несуть конкретне смислове навантаження, забезпечують цілісне сприйняття дисертаційної роботи. Мовностилістична культура дисертації належна, хоч не позбавлена певних огріхів. Бібліографічний опис у списку літератури зроблено з дотриманням сучасних установлених вимог.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях. Основні результати дослідження за темою дисертації опубліковано у 12 наукових працях, із них 5 наукових статей (1 – у співавторстві) – у фахових виданнях України у галузі педагогіки, 7 публікацій – у матеріалах міжнародних науково-практичних конференцій. У наукових працях повною мірою віддзеркалено всі розділи рецензованої дисертації. Матеріали дисертаційної роботи Д. Л. Ворохобіної були обговорені на науково-практичних конференціях різного рівня.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Зазначимо, що під час роботи з дисертацією порушень академічної доброчесності не виявлено, текст роботи є оригінальним. Аналіз публікацій дисертантки засвідчив їх відповідність вимогам до оприлюднення результатів дослідження.

Зауваження та рекомендації щодо оформлення та змісту дисертації.

Високо оцінюючи дисертаційну роботу Д. Л. Ворохобіної вважаємо за необхідне висловити певні зауваження та вказати дискусійні моменти щодо вирішення дисертанткою наукових завдань:

1. На сторінках дисертації авторка представляє закордонний досвід підготовки майбутніх фахівців з навігації та управління суднами. Однак дисертаційне дослідження лише виграло б, якби дисертантка передбачила подати цей матеріал у окремий підрозділ, зокрема у першому розділі.

2. Авторкою представлено методичні рекомендації науково-педагогічним працівникам щодо формування лідерської компетентності майбутніх фахівців з навігації та управління судном у процесі професійної підготовки. Висловлюємо побажання щодо доцільності розроблення авторських рекомендацій і для студентів – майбутніх фахівців щодо активізації їхніх зусиль, спрямованих на розвиток лідерських якостей, а також відповідних умінь і навичок. Такі рекомендації суттєво посилили б практичне значення дисертації.

3. У дисертації авторкою представлено низку заходів і засобів, що сприяють розвитку лідерської компетентності, зокрема тренінг «Розвиток лідерських навичок

у майбутніх судноводіїв», майстер-клас «Лідерство на судні», семінар на тему «Лідерство в судноводінні: розвиток навичок та проблемні питання», а також дистанційний курс і навчальний кейс «Управління кризовою ситуацією». У якості рекомендації висловлюємо думку про доцільність представлення цих матеріалів не лише у додатках, як це зробила авторка, а й у відповідних навчально-методичних матеріалах англійською мовою для фахівців судноводіння та студентів, які прагнуть розвинути свої лідерські якості та навички у контексті міжнародної професійної і академічної мобільності.

4. Авторка наводить дані дослідження, у якому беруть участь студенти Національного університету «Одеська морська академія», а також його філій – Дунайського інституту та Азовського морського інституту Національного університету «Одеська морська академія». Було б цікаво отримати інформацію про рівень сформованості лідерської компетентності у студентів випускних курсів кожного з цих навчальних закладів, оскільки у дослідженні представлено лише інформацію загального характеру.

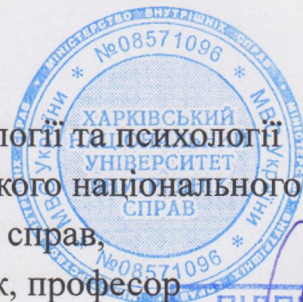
5. У теоретичній частині дисертації авторці доцільно було би більш детально і системно представити методологічну основу дослідження, зокрема розкрити, яких саме методологічних підходів і принципів необхідно дотримуватися для належної організації роботи з формування і розвитку лідерства майбутніх судноводіїв.

6. Авторкою впроваджено в систему професійної підготовки дистанційний курсу під назвою «Лідерство в морській сфері: розвиток навичок та управління судновою командою», який було розроблено і реалізовано під час формувального етапу експерименту. У якості рекомендації висловимо думку щодо необхідності надання доступу до цього ресурсу не лише курсантам і студентам Дунайського інституту Національного університету «Одеська морська академія», а також усім, хто цікавиться питаннями вирішення проблеми формування і розвитку лідерських якостей і відповідної компетентності у закладах вищої освіти.

Проте зазначені зауваження не знижують високої теоретичної та практичної цінності проведеного наукового дослідження, яке є концептуальним, цілісним, завершеним, що робить вагомий внесок у розвиток освітніх, педагогічних наук.

Висновок. Аналіз дисертаційної роботи, опублікованих наукових праць дає підстави для висновку, що дисертація Ворохобіної Діани Леонідівни «Формування лідерської компетентності майбутніх фахівців з навігації та управління судном у процесі професійної підготовки», за актуальністю і глибиною, рівнем узагальнення та обсягом, повнотою викладу її основних результатів, відповідає вимогам спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки та вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор Ворохобіна Діана Леонідівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії PhD за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка.

Офіційний опонент –
професор кафедри соціології та психології
факультету №6 Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор педагогічних наук, професор

Valentina Tyurina
ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ
Відділ документування службової діяльності ХНУВС
Valentina Tyurina _____ 20__ р.

Валентина ТЮРИНА